

УДК 007 : 304 : 070

Погребна В.Л.

д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ О. ЗАБУЖКО В ЕСЕЯХ ЗБІРКИ «РЕПОРТАЖ ІЗ 2000-ГО РОКУ»

Оксана Стефанівна Забужко – українська письменниця, поетеса, літературознавець, публіцистка, громадська діячка. Вона – авторка численних поетичних збірок, прозових творів, філософсько-літературознавчих досліджень, публіцистичних книг: «Дві культури» (1990), «Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х» (1999), «Репортаж із 2000-го року» (2001), «Letmureoplego. 15 текстів про українську революцію» (2005), «Вибране листування на тлі доби. 1992-2002 (з Юрієм Шевельовим)» (2011), «З мапи книг і людей» (2012), «Український палімпсест: Оксана Забужко у розмові з Ізою Хруслінською» (2014), «І знов я влізаю в танк... Вибрані тексти 2012–2016: статті, есе, інтерв'ю, спогади» (2016), «Ієрихонські трубачі. Код Гурніка» (у співавторстві з Іллею Гурніком) (2019), «Планета Полин» (2020), «Найдовша подорож» (2022) та ін.

Вона є авторкою численних культурологічних статей, есеїв у вітчизняній та зарубіжній періодиці (наприклад, у виданнях «Столичні новини», «Літературна Україна», «Україна і світ», «День», «Дзеркало тижня», «Час», «Персонал плюс», «Голос України»). Оксана Забужко представляє свої публіцистичні дописи не тільки на сторінках друкованої преси, у збірках, а й і Інтернеті (є автором низки публіцистичних есеїв у вигляді авторських колонок та блогів на сайтах «DeutscheWelle», «Українська правда», «Збруч», «Укрінформ» та ін.), виступає на радіо та телебаченні, на зустрічах «вживу» перед різними аудиторіями зацікавлених людей і як письменниця, і як публіцистка, і як громадська діячка.

Комунікативний вплив – основне завдання публіцистики. Проблема комунікативного взаємозв'язку тексту та реципієнта стала предметом дослідження у розвідках Ю. Нестеренко [2], Н. Стеблиної [3], Т. Шевченко [5] та ін. Наприклад, метою дослідження Ю.В. Нестеренко «Комунікативні стратегії письменницької есеїстики в періодиці України в контексті постмодерної психології доби» є «інтерпретація сучасних методів комунікативного впливу на реципієнта-споживача, свідомо та несвідомо

запрограмованих письменником у лексичній тканині есеїстики, та їх аналіз» [2, с. 86].

Інтелектуальна публіцистика Оксани Забужко є перспективним об'єктом дослідження, оскільки необхідно вивчати ті стратегії і тактики, які використовує авторка задля впливу на формування позиції читача. Саме тому виявлення механізмів реалізації комунікативної стратегії, особливостей комунікативного впливу у збірці есеїв О. Забужко «Репортаж із 2000-го року» (2001) ми вважаємо актуальним.

Комунікативна стратегія – сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної цілі. Комунікативна тактика – конкретні мовленнєві дії, які сприяють реалізації стратегії. Журналістський твір будь-якого жанру – це комунікативно-психологічне явище, складний акт мовної комунікації. Комунікативна стратегія залежить від жанру журналістського тексту, домінування в ньому раціонально-логічних чи емоційно-риторичних типів структур, а отже, окреслення певних композиційно-стилістичних параметрів.

Есей – найпопулярніший жанр української публіцистики, в якому відображено важливі суспільно-політичні, історичні, культурні проблеми сьогодення. Це такий тип тексту, комунікативні можливості якого спрямовані на відкритість відносин між мовцем і споживачем інформації. Створюючи есей, публіцист розробляє систему зв'язків між продуктом своєї діяльності та потенційним читачем, слухачем, глядачем. У есеях поєднується документальна достовірність та фактографічність з філософським світобаченням та образно-емоційною художньою пластичністю. Цей жанр характеризується довільною композицією та обсягом, суб'єктивністю та невимушеністю, художністю. Довершена форма есею представлена саме у творчості Оксани Забужко.

Свої есеї Оксана Забужко публікувала і в газеті «Столичні новини», 24 з яких у 2001 році вона об'єднала у збірці «Репортаж із двохтисячного року». Сергій Шебеліст у статті «Авторська колонка у сучасній газетно-журнальній періодиці» наголошує на тому, що «авторські колонки професійних літераторів із інтересом читає не лише підготовлена, інтелігентна аудиторія, а й та, котра, можливо, раніше й не чула про існування того чи іншого митця» [4, с. 41], тобто має на увазі масову аудиторію. Сама О. Забужко у передмові до видання «Репортаж із двохтисячного року» зазначала: «По кількох місяцях показалося, що в мене з'явилась нова категорія читачів – які, крім отой газетної колонки, зроду не читали жодного мого рядка, але все одно були сповнені непідробного ентузіазму... Я почулася щиро підлещеною» [1, с. 5].

Основним структурно-композиційним елементом, що провокує зацікавлення читача, є неординарний заголовок. Оксана Забужко – майстер подібних заголовків. Наприклад, у збірці «Репортаж із 2000-го року»

представлено есеї з такими неординарними, навіть провокативними назвами, в яких використано метафори, перифрази, фразеологізми, алюзію, іронію: «Дискотека з Великим Братом», «Держбюджет із пісню: репліка з гальорки», «Від свята до празника», «Цей капосний дискурс», «Гендер: хто боїться сірого вовка?», «Коротка фантазія на неспортивну тему», «Меню для демократії» та ін. У збірці есеїстики «З мапи книг і людей» не менш неординарні заголовки: «Ціна Вінні-Пуха», «Три смерті Павла Тичини», «Дзвінкова Пані», «Цюрих: Поминки по «Уллісові» та ін.

У збірці «Репортаж з 2000-го року» український соціум постає як такий, що має прямувати до традицій розвинених західних демократій. О. Забужко демонструє, що наше суспільство твориться на ґрунті антигуманних традицій радянського минулого, внаслідок чого ігноруються нові можливості (зокрема європейський досвід), що з'явилися після набуття Україною незалежності. Причиною цього письменниця вважає зруйновану радянською ідеологією систему цінностей народу.

Для авторки вдається важливим встановити зв'язки між цією системою і сучасністю. Наприклад, у есеї «Від свята до празника» вона зазначає: «...свято, панове, – як мовляли наші предки, «роковий день Великдень» (що в більшості європейських країн від Британії до Греції плавно переходить ще від минулого століття в наступний вихідний, так званий День праці – не плутати з червонопрапорним Першотравнем, якого більшовики узурпували за своєю незмінною логікою «граб награвленное»: перше травня славне, зокрема, Вальпургієвою ніччю, в усіх поганських культурах традиційно відзначалося з ритуальними народними гулянками, в Україні також у сиву давнину ходили по селах із «майським деревом»...)» [1, с. 37].

О. Забужко «відштовхується» від радянського сприйняття. Вона вважає, що для того, щоб змінити суспільство, людей, потрібно відмовитись від радянської ідеології та її системи цінностей, вибрати вектор європейського розвитку. Цілеспрямовано публіцистка трансформує картину світу сучасного українця, переконує читачів в тому, що людина має бути не гвинтиком, а найголовнішою цінністю в суспільстві. У «Репортажі...» вона зупиняється на найбільш важливих поняттях, які розуміються масовою людиною викривлено. Ці поняття дуже різноманітні, стосуються різних сфер життя народу: «меценат», «книга», «чиновник», «свято», «професіоналізм», «спільнота», «історія», «наука» тощо.

В основі принципу організації текстів О.Забужко – відтворення усної розмови з читачем. Створенню атмосфери усної бесіди сприяє форма побудови речень, притаманна розмові. У збірці «Репортаж із 2000-го року» вона напряму звертається до читача і навіть відтворює відповіді на свої питання: «...поки ті фахівці десь там медитують, а чиновники – стоп, а що роблять чиновники?» [1, с. 27], або ж «Хто ж так робить? А от, скажи ж ти –

робив!» [1, с. 32]. Імітуючи усну комунікацію, авторка постійно звертається до аудиторії, провокує її. Окрім того, у текстах є велика кількість звертань: «панове», «шановне панство», або вставлених конструкцій, як-то: «не забуваймо», «а не скажіть!», «самі розумієте», «знаєте» тощо.

Есеї публіцистки – це своєрідний спосіб розповісти про світ через себе і про себе. Більшість текстів авторки автобіографічні. Автобіографічність має сюжетотворче значення і може розглядатися як одна з комунікаційних тактик авторки. Вона розповідає про себе, своє світосприйняття, свій досвід життя, своїх вчителів, друзів та недругів, свої подорожі та зустрічі, творчі плани та виступи.

Таким чином, О. Забужко висловлює незалежну, оригінальну точку зору на українські та зарубіжні соціально-політичні процеси. Вона намагається вплинути на свідомість читача, формування його національної самосвідомості, громадянської позиції. Вона захищає національні, історичні, культурологічні, естетичні цінності, вважаючи саме культуру минулого й сучасного фундаментом формування сучасного українця і взагалі людини сучасності.

У публіцистиці О. Забужко наявні усі три суб'єкти комунікації: автор, герой, який декларує свою світоглядну позицію, та читач, який часто стоїть на шляху формування своєї позиції. В основі принципу організації текстів – відтворення усної розмови з читачем. Створенню атмосфери усної бесіди сприяє форма побудови речень, притаманна розмові. Імітуючи усну комунікацію, авторка постійно звертається до аудиторії, провокує її. Окрім того, у текстах є велика кількість звертань.

Публіцистика Оксани Забужко є орієнтиром у процесі формування масовою аудиторією своєї позиції щодо соціального життя та джерелом, яке провокує роздуми про стан розвитку суспільства та визначення його перспектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забужко О. Репортаж із 2000-го року: Зб. статей/ О. Забужко. – Київ : Факт, 2001. – 96 с.
2. Нестеренко Ю. В. Комунікативні стратегії письменницької есеїстики в періодиці України в контексті постмодерної психології доби / Ю. В. Нестеренко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2010. – № 1. – С. 86–91.
3. Стеблина Н. Способи представлення позиції комуніканта в письменницькій публіцистиці (на матеріалі публіцистичних виступів О. Забужко) / Ю. В. Нестеренко // Діалог: медіа-студії : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 12. – С. 184–191.

4. Шебеліст С. Авторська колонка у сучасній газетно-журнальній періодиці / С. Шебеліст // Образ. – 2009. – Вип. 10. – С. 39–44.

5. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. : монографія /Т. Шевченко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. –584 с.